

*MODERN ASPECTS OF TRAINING OF THE FUTURE TEACHERS OF PRIMARY EDUCATION
IN LISTENING COMPREHENSION*

The article dedicates to the grounding of actuality of the training of future teachers of primary education to the work under the studying of listening comprehension in the English classes

Key words: listening comprehension, training, primary school, future teachers, English language, professional training, speech activity.

УДК 378+377.35

Варга Л.І.

***ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ ПОНЯТТЯ "КОМУНІКАТИВНА КУЛЬТУРА"
В НАУКОВІЙ ЛІТЕРАТУРІ***

У статті розглядається місце і роль комунікативної культури майбутнього вчителя в психолого-педагогічних дослідженнях, а також зміст і її компоненти.

Ключові слова: комунікативна культура, педагогічна культура, комунікативна компетентність, комунікативність, культура, культура спілкування, компетенція.

На сучасному етапі розвитку суспільства є необхідність в моральному його удосконаленні. Відповідно до цього важливо ставити вимоги перед професійними якостями майбутніх учителів. Вони мають стати професійно компетентними у процесі педагогічної діяльності. Важливим у цьому процесі є спілкування: з учнями, батьками, колегами, тому важливо, щоб у вчителя була сформована комунікативна культура. Від того наскільки сформована культура спілкування, настільки буде успішним педагогічний процес. Отже, комунікативна взаємодія пронизує всі види професійної діяльності.

Мета статті – визначити сутність поняття "комунікативна культура" в наукових дослідженнях, її зміст і складові елементи.

Проблемам спілкування майбутнього вчителя присвячено чимало праць, серед яких: теоретично-методологічні основи професійного спілкування (В. Киричук, С. Максименко, Л. Орбан, Л. Савенкова, А. Синиця, В. Семиченко, Т. Титаренко, Т. Яценко та ін.); формування індивідуального стилю педагогічного спілкування (А. Андреев, В. Галузяк, Г. Мешко та ін.); формування комунікативних умінь і навичок (О. Абдуліна, З. Білоусова, О. Єлканов, В. Кан-Калик, В. Каплинський, І. Кирилова, С. Коваль, Н. Косова, М. Коць, Н. Кузьміна, А. Леонтьєв, В. Москалець, А. Мудрик, Т. Ольховецька, С. Ольховецький, Л. Савенкова, Т. Шепеленко, О. Языков та ін.); способи комунікативної підготовки (О. Березюк, В. Наумов та ін.); культура педагогічного спілкування (Ф. Байкін, В. Грехнєв, Т. Гриценко, І. Ільяєва, С. Омельченко та ін.); формування комунікативних якостей мовлення (А. Богуш, О. Беляк, І. Варнавська, М. Гоноблін, О. Заболотська, Н. Кузьміна, В. Пасинок та ін.); формування комунікативної компетентності (О. Аршавська, О. Беляєв, М. Васильєва, М. Вашуленко, Л. Виготський, Н. Волкова, М. Вятбтнєв, Н. Гез, А. Годлевська, Є. Голобородько, М. Жинкін, Д. Ізаренков, І. Зимняя, В. Кан-Калик, А. Капська, Ю. Караулов, Р. Козьяков, М. Коць, Т. Ладиженська, Л. Мацько, Н. Пашківська, М. Пентилюк, В. Півторацька, В. Підгурська, Г. Рурік, С. Савіньон, Л. Савенкова, Г. Сагач, О. Скворцова, О. Яковліва та ін.).

Вивченню комунікативної культури присвячені праці таких учених як С. Абрамович, В. Безрукова, В. Біпкенбіль, М. Бітянова, В. Бондар, Н. Волкова, Т. Вольфовська, С. Грехнєв, О. Грейліх, А. Добрович, О. Добровольська, С. Дорошенко, Б. Кандибський, В. Кан-Калик, Т. Качалова, І. Комарова, Лалл Джеймс, О. Леонтьєв, Л. Мітіна, С. Мусатов, Б. Паригін, Л. Петровська, Н. Путільовська, Т. Туркот та ін.

Дослідники розглядають комунікативну культуру як частину професійної культури фахівця (В. Грехнев, І. Зарецька, В. Сластьонін та ін.), комунікативний аспект професійної підготовки (Н. Кузьміна), частина культури особистості (А. Мудрик, В. Саф'янова та ін.). Вперше термін було використано вченими С. Батишевим та Г. Соколовою, які вважають, що для того, щоб сформувати професійну культуру, було визначено такі складові елементи: компетентність, професійна майстерність, уміння та прагнення виявляти ініціативу, творчу активність, відповідальність за результати своєї праці, дотримання дисципліни, творчий підхід до справи, потреба в самоосвіті й самовихованні.

Науковець Т. Туркот здійснив аналіз комунікативної культури за трьома напрямками: аксіологічним (окреслення цінностей і професійних установок, на які орієнтується педагог у міжособистісному спілкуванні), особистісним (виявлення особистісних рис викладача, що забезпечують ефективність педагогічної комунікації) і діяльнісним (визначення об'єму знань педагога про культуру педагогічного спілкування і професійні комунікативні вміння, що дозволяють творчо реалізувати ці знання в педагогічній практиці"). Крім того, зміст комунікативної культури педагога представлено формулою: $ККП = КУ + З + У$ (комунікативна культура педагога = комунікативні настанови + знання про комунікативну культуру (знання психолого-педагогічних закономірностей спілкування; етики спілкування; теорії загальної і педагогічної комунікації) + комунікативні вміння [7]. Основою комунікативної культури, як вважає, І. Комарова, є якісна інформаційно-смілова сторона педагогічної взаємодії та здатність учителя чітко, зрозуміло й переконливо висловлювати свої думки та почуття за допомогою вербальних і невербальних засобів інформаційного обміну з учнями [3, с. 9]

На думку О. Грейліх, комунікативна культура має таку структуру: когнітивну, операційну, практично-дійову компетентності. Комунікативна культура викладача містить психічні властивості та особливості мислення (відкритість, гнучкість, нестандартність асоціативного ряду, розвиненість внутрішнього плану дій тощо). А найважливішим компонентом комунікативної культури є вільне володіння мовою (наявність великого запасу слів, образність, точне сприйняття усного слова і точну передачу ідей співрозмовника своїми словами) [2]. Н. Путіловська вважає, що основою фахової комунікативної культури є система комунікативних умінь, які не існують без комунікативної діяльності, що тільки в ній вони проявляються і формуються. Крім того, вчений вказує на тому, що комунікативні вміння є основою формування фахової комунікативної культури майбутнього вчителя. Погоджуємось з тим, що вона є цілеспрямованою педагогічною дією вчителя, певним комунікативним актом, для реалізації якого необхідно сформувати систему фахової комунікативної культури [5].

Вважаємо комунікативну культуру складовою (компонентом) професійної та педагогічної культури педагога, тому ототожнюємо комунікативну культуру з професійним спілкуванням і педагогічним спілкуванням.

Так, педагогічна культура є похідним від феномену "культура". За своїм змістом і формами вона представляє самостійний напрямок у розвитку практичної людської діяльності, що виконує в загальному контексті культури функцію збереження людського досвіду у створенні предметів культури у всьому їх різноманітті. Педагогічна культура – це сукупність штучних за природою, людських за походженням, соціальних за призначенням, різноманітних за формою і способом здійснення, об'єктивованих в особистості самої людини, практик навчання і виховання, у яких відтворено спосіб наслідування і збереження людського досвіду з виготовлення, використання та оцінювання в умовах соціальної взаємодії предметів культури [4]. Незважаючи на те, що термін культура з'явився відносно нещодавно, але сьогодні існує безліч тлумачень цього поняття. На наш погляд, перш за все, необхідно розглянути поняття "комунікативність" і "культура", а вже потім шукати зв'язки з іншими категоріями і процесами. Так, комунікативність – сукупність істотних, відносно стійких властивостей особистості, що сприяють успішному прийому, розумінню, засвоєнню, використанню й передаванню інформації. Культура притаманна кожній особистості і

спільноті і є духовним змістом історичного розвитку людства у різноманітних проявах, способом спілкування, в якому формується кожне окреме суспільство зі своєю внутрішньою структурою і завдяки чому воно відрізняється від усіх інших. Таким чином, культура спілкування є складовою частиною культури людини загалом. Вона, як і будь-яка інша культура, містить у собі певну суму знань, у цьому контексті – про спілкування. Культура включає всі рівні суспільного життя, є присутньою у всіх його проявах. Учені вивчають культуру у двох напрямках: як особистісне становлення людини, як спосіб її діяльності.

Культура спілкування – частина культури поведінки людини у суспільстві. Культура поведінки – форми щоденної поведінки людини (у побуті, у спілкуванні з іншими людьми), у яких знаходять зовнішнє вираження моральні та естетичні норми такої поведінки. Культура поведінки не існує поза культурою спілкування, і навпаки. Мовленнєвий етикет – важливий компонент національної культури. У мові, мовленнєвій поведінці, ustalених формулах (стереотипах) сформувався багатий народний досвід, неповторність звичаїв. Так, на нашу думку, комунікативна культура – це істотні, відносно стійкі особливості і властивості особистості, що сприяють успішному прийому, розумінню, засвоєнню, використанню й передаванню інформації, формування способу спілкування. Освіта є соціально-конструктивним комунікативним процесом, в якому беруть участь педагог (вихователь, учитель, викладач), учень (школяр, студент), батьки, колеги. Видатний український педагог В. Сухомлинський у своїх надзвичайно "глибоких" творах писав, що слово вчителя є інструментом впливу на душу вихованця, яке нічим не можливо замінити. Також учених наголошував на важливості педагогічного співробітництва і встановленні педагогічно доцільних взаємовідносин між учасниками педагогічного процесу на ідеях гуманізму, поваги до вихованця, стимулювання його бажання спілкуватися з учителем як з мудрим другом і наставником. На думку В. Сухомлинського, функціями педагогічного спілкування були такі: пізнання особистості самого себе та вихователя, обмін інформацією (бесіди, діалоги), організація діяльності, обмін ролями, самоствердження. Серед стилів спілкування виділяв монолог і діалог, адже саме у діалогічному спілкуванні великий педагог вбачав перспективи педагогіки співробітництва, бо повноцінний діалог не може відбуватися без рівності позицій вихователя і вихованця, без розвиненої комунікативної культури педагога [6].

Важливою складовою комунікативної культури є комунікативна компетентність, що представляє собою здатність особистості застосувати у конкретному спілкуванні знання мови, способи взаємодії з навколишніми і віддаленими людьми та подіями, навички роботи у групі, володіння різними соціальними ролями [1]. У наукових дослідженнях компетентність аналізують, по-перше, як інтегровану здатність особистості, набута в процесі навчання, що охоплює знання, вміння, навички, досвід, цінності, які можуть цілісно реалізуватися на практиці (О. Савченко), здатність використовувати мову в різних сферах спілкування (О. Аршавська, М. Вятютнев, Д. Ізаренков, С. Савіньон, О. Скворцова). Складовими комунікативної компетентності є розумові здібності, мовленнєва діяльність, здібність, здатність людини до спілкування в одному, кількох або всіх видах діяльності, здібності до педагогічної комунікації.

По-друге, комунікативна компетентність являє собою сукупність знань, умінь і навичок (Н. Гез, О. Казарцева, О. Краєвська, Г. Рурік, Ю. Федоренко, Д. Хаймс та ін.). Вважаємо, що комунікативна компетентність складається з різних компетенцій. Вчені виділяють такі: мовна (лексичні, граматичні, фонетичні, орфографічні знання; вміння будувати граматично правильні й усвідомлені висловлювання); мовленнєва (вміння аудіювання, читання, письма та мовленнєві вміння); лексична (знання лексики і мовленнєві лексичні навички); граматична (знання граматики і мовленнєві граматичні навички; граматичний рівень речення); фонетична (фонетичні знання, мовленнєво-слухові навички); соціокультурна; компетенцію, яка стосується процесу говоріння; соціолінгвістична (розуміння соціального контексту, в якому використовується мова); дискурсивна (вміння продукувати текст); стратегічна (компенсація часткових знань, умінь та навичок); предметна (відповідає на зміст висловлювання і забезпечує одержання знань про той фрагмент світу, що

є предметом мовлення); прагматична (здатність використовувати висловлювання в певних мовленнєвих актах, співвідносячи їх із умовами спілкування).

Ми вважаємо, що до комунікативної компетентності входять мовна, мовленнєва та соціокультурна (соціолінгвістична) компетенції. Отже, розкриємо сутність кожної. Так, мовна компетенція включає знання сучасної української літературної мови на всіх її рівнях – граматичному, фонетичному, орфоепічному, морфемному, лексичному, синтаксичному, морфологічному, пунктуаційному, орфографічному. Оскільки мова – це засіб спілкування, знакова система, яка використовується в мовленні, відповідно засвоєння знань, формування вмінь і навичок указаних рівнів сучасної української літературної мови з метою використання її в мовленні.

Мовленнєва компетенція – це діяльність, власне спілкування (комунікація), в процесі якого формуються практичні вміння. Важливим є дотримання комунікативних якостей мовлення: правильності (нормативності), точності, логічності, доречності, образності, чистоти, послідовності, багатства, адекватності, змістовності, а також знання мовних засобів і їх використання, в тому числі видів, типів, стилів мовлення. В процесі формування мовленнєвої компетенції, розвиваються мовленнєві якості і вміння, що є важливим показником рівня педагогічної культури і педагогічної майстерності вчителя. Отже, перш за все у майбутнього вчителя має бути розвинена мовленнєва культура, яка передують формування комунікативної культури під впливом психофізіологічних, соціокультурних і педагогічних факторів. Соціокультурна (соціолінгвістична) компетенція – це сукупність знань про культуру, звичаї, правила, норми, установки, стереотипи, історичні реалії, традиції, мовних засобів, специфікою мовленнєвої поведінки, а також знання про сукупність невербальних засобів з метою досягнення порозуміння з представниками певної культури. Так, оволодіти соціокультурною компетенцією означає розуміти соціальні і культурні особливості контексті країни у процесі спілкування.

Погоджуємось з ученими, які відносять до вказаної компетенції краєзнавчу і лінгвокраєзнавчу, що краще дозволяє розкрити і зрозуміти її зміст.

Отже, рівень комунікативної культури визначається як рівень усної сформованості комунікативної компетентності та мовної, мовленнєвої, соціолінгвістичної компетенцій, а також здатності до самоосвіти.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Державний стандарт початкової загальної освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документу: <http://www.mon.gov.ua>.
2. Грейліх О. Комунікативна культура як компонент педагогічної культури викладача вищого навчального закладу [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документу: http://irbis-nbuv.gov.ua/.../cgiirbis_64.exe.
3. Комарова І. І. Формування у майбутніх учителів культури педагогічного спілкування: Автореф. дис. канд. пед. наук: 13.00.04 / І.І. Комарова. – Тернопіль, 2000. – 19 с.
4. Пальшкова І. О. Формування професійно-педагогічної культури майбутнього вчителя початкової школи: практико-орієнтований підхід: автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня д-ра пед. наук: спец. 13.00.04 "Теорія і методика професійної освіти" / І. О. Пальшкова; Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. – Одеса, 2009. – 45 с.
5. Путіловська Н. Б. Місце комунікативної культури в професійно-педагогічній підготовці майбутнього вчителя [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документу: http://irbis-nbuv.gov.ua/.../cgiirbis_64.exe.
6. Сухомлинський В.О. Вибрані твори в 5 томах, т. 2 / В. О. Сухомлинський. – К., 1976. – С. 279.
7. Туркот Т.І. Зміст та структура комунікативної культури педагога / Туркот Т.І. – Педагогіка вищої школи [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документу: <http://westudents.com.ua/glavy/50551-zmst-ta-struktura-komunkativno-kulturi-pedagoga.html>.

**ОПРЕДЕЛЕНИЕ СУЩНОСТИ ПОНЯТИЯ "КОММУНИКАТИВНАЯ КУЛЬТУРА" В
НАУЧНОЙ ЛИТЕРАТУРЕ**

В статье рассматривается место и роль коммуникативной культуры будущего учителя в психолого-педагогических исследованиях, а также содержание и ее компоненты.

Ключевые слова: коммуникативная культура, педагогическая культура, коммуникативная компетентность, коммуникативность, культура, культура общения, компетенция.

**DEFINITION ESSENCE OF THE CONCEPT "CULTURE OF COMMUNICATION" IN THE
SCIENTIFIC LITERATURE**

In the paper the place and role of communicative culture of the future teacher in psychological and educational research, and the content and its components.

Key words: communicative culture, pedagogical culture, communicative competence, communicative, culture, culture of communication competence.

УДК 378.1

Виговська С.В., Журба О.Р.

**ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДУ ПРОБЛЕМНОЇ ЛЕКЦІЇ З МЕТОЮ
АКТИВІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ**

У статті визначено поняття «проблемна лекція», розглянуто її структурні складові та проаналізовано особливості застосування методу проблемної лекції у процесі викладання у вищих навчальних закладах.

Ключові слова: навчально-пізнавальна діяльність, активність, метод проблемної лекції.

Попри те, що лекції з'явилися ще у Стародавній Греції (вважається, що Сократ, Платон, Аристотель використовували метод лекцій) та Стародавньому Римі (Квінтіліан), а згодом набули розвитку в епоху Середньовіччя, – на сучасному етапі розвитку вищої освіти лекція все ще залишається однією з провідних форм навчального процесу.

Е теорії розроблено багато видів лекції, які застосовуються у практичній діяльності викладання. Сучасні новітні технології та їх впровадження у всі сфери людської діяльності дозволяють розробляти та розвивати методи навчання з використанням різноманітних технічних засобів, які мають візуальний вплив на студентів. Попри це, не завжди сучасні технології дають можливість донести до свідомості студента навчальний матеріал ефективно, адже більшість інформації є важкою для сприйняття і потребує постійної мисленнєвої активності. Тому на сучасному етапі розвитку педагогічної науки і практики гостро стоїть питання реалізації активних методів навчання, в тому числі методу проблемної лекції для викладання дисциплін з метою підвищення ефективності навчального процесу, розвитку та виховання студентів.

Застосування в практиці навчання проблемного і розвивального видів навчання спричинило виникнення методів, які дістали назву активні. Їхньою основою стає взаємодія викладача і студентів в процесі навчання. Свій внесок у розвиток активних методів навчання зробили А.М. Матюшкін, Т.В. Кудрявцев, М.І. Махмутов, І.Я. Лернер, М.М. Леві та інші [7].

У науковій літературі проблемі активних методів навчання присвячено чимало досліджень у галузі психології та педагогіки. Концепцію розвивального навчання та його психологічні основи ще у 30-ті роки минулого століття досліджували такі вчені як Л.С. Виготський, Д.Б. Ельконін, А.Н. Леонтьєв, В.В. Давидов та інші. Пізніше, у другій половині 60-х та на початку 70-х років ХХ ст., дослідники стали широко розробляти